

БЕЛАРУСКІ АДДЗЕЛ.

Наркомат Асветы Беларусі і Беларуская Культура.

Вялікая соцыяльная рэвалюцыя знішчыла стары мір, зруйнавала векавечную цемру, якая панавала ў быўшай царскай Расеі. Комуністычная партыя, утварыўшая і утвараючая рэвалюцыю, ідзе на чале жыцця, будзе новае жыццё. Усё, што робіцца зараз у Савецкай Беларусі, кіруецца комуністычнай партыяй. Зразумела, што Наркомат Асветы Беларусі, утвараны рэвалюцыяй і комуністычнай партыяй, працуе ў напрамку рэвалюцыі і комунізму. Усе жыццё Наркомата кіруецца агульнымі прынцыпамі партыі; імі-жа кіруецца і праца Наркомата ў адносінах да нацыянальнай беларускай культуры.

Уся наша Савецкая федэрацыя лічыць у сваім складзе каля 140 мільёнаў насельнікаў. прырода тэрыторыі і эканамічны уклад жыцця на працягу стагоддзяў утварылі тут шмат этнаграфічных і нацыянальных тыпаў, асобных культураў, асобных народаў. З 140 мільёнаў федэрацыі—65 мільёнаў складаюць велікарусы, як напрыклад, украінцы, беларусы, гурэі, кіргізы, башкіры, бураты і г. д. Царская Ра-

сея, Расея паноў і буржуазіі, ня толькі эксплятавала іх эканамічна, яна прагнулася, каб забіць сярод іх пачаткі усякай дзяржаўнай і нават культурнай працы, знішчыць асаблівасці іх мовы і быту, трымаць іх у цемры, русіфікаваць іх, пасколькі гэта магчыма. Такая палітыка зрабіла невялікарускія народнасці ў Расеі цёмнымі і палітычна несвядомымі. Найцяжэйшым было становіска беларусаў. На працягу сваёй доўгай гісторыі яны перажылі шмат уселякіх пераменаў. Пачалі яны сваю гісторыю з IX стагоддзя, складаючы раней гаспадарства так званай Полацкай Русі, потым гаспадарства Літоўска-Беларускае. За гэтыя часы яны утварылі вялікую культуру, ад каторай карысталася і Маскоўскае гаспадарства. З паловы 16-га стагоддзя беларусы ўвайшлі ў склад панскай рэспублікі Рэчы Паспалітай. Пачалася палянiзацыя. Беларускае панства, якое было насіцелям беларускай культуры, апынулася ў польскім панскім лагера, бо яму гэта было карыснаей. Беларусамі лічылі сабе толькі візы нацыі

толькі працоўныя масы яе: сялянства, неволянае панскім прыгонам і гарадзкі рабочы, неволяны эксплёататарам. Беларускае культура занепала, бо эксплёатуемым класам было ня до культуры, ім траба было карміць пражорлівых польскіх паноў і прадпрыёмцаў. І культура і мова беларуская зрабіліся «хлопскаю», «хамскаю» культураю і моваю. Нацыя і яе культура амаль што сунала з класам. Дусілі працоўны клас, дусілі і яго культуру і мову. Становіска мала чым змянілася, калі у канцы 18-га стагоддзя беларусы напалі ў склад б. Расейскай імперыі. Прадстаўляныя толькі селянствам і пралетарскімі масамі беларусы ня былі ўначэсьце у самаўладка-дваранскай імперыі і ня была уначэсьце і іх класавая пралетарска-мужыцкая культура і мова. Зьявіўся рускі пан, зьявіўся рускі чыноўнік і пачалі сваю панска-чыноўную культурную работу, выганяючы ўсе беларускае, як класова няпрыемнае. Зараз Комуністычная партыя і Саветская ўлада, прагнаўшы паноў, прадпрыёмцаў-чыноўнікаў і абаронца іх цара, будзе новае жыццё, апіраецца і выдзвігае ўперад клас працоўны, клас пралетарска-селянскі. Яго інтарэсы, яго культура, яго жыццё займаюць першае і пачынае мейсца ў новай працы. Зразумела, што беларуская культура, класавая пралетарска-селянская культура павінна зараз шырока развінуцца. «Хам», «абаранец»-рабочы прагналі шанюнага, невольможнага пана-барыча, чыноўніка і пачалі сваю працу, працу адраджэння інтарэсаў і культуры свайго класу. Зараз пралетарская, «хлопская» культура і мова, дзяр-

жаўнае будаўніцтва працоўнага класа атрымваюць сваё мейсца. Зразумела, што беларуская культура і мова так сама йдзе і павінна ісці ўперад шпаркім крокам на шырокаму шляху камунізацыі і большавізацыі грамадзянства. Што гэта так, відна з пастановы X з'езду РКП. па нацыянальнаму пытанню, ў якой абазначаны ясна, проста чорным па беламу такія заданні: «Партыя павінна дапамагчы прыгнетым масам на велікарускіх народаў: а) развіць і умацніць у сябе савецкую дзяржаўнасць у формах, адпавядаючых нацыянальна-бытавым умовам гэтых народаў, б) развінуць і умацніць у сябе дзейныя у роднай мове суд, адміністрацыю, установы гаспадарчыя, установы ўлады, складзеныя з людзей мейсцовых, ведаючых быт і псыхалёгію мясцовага жыцця, в) развінуць у сябе прэсу, школу, тэатр, влюбную справу і наогул культурна-асветныя установы у роднай мове, г) ваставіць і развінуць шырокую сетку курсаў і школаў, як агульна-адукацыйнага, так і профэсіянальна-тэхнічнага накірунку у роднай мове для хутчэйняй падгатоўкі мясцовых кадраў кваліфікаваных работнікаў на ўсім галінах кіравання і найраней адўсяго у галіне асветы! Апіраючыся на гэтую пастанову, а так сама на добра вядомую пастанову Цэнтральнага Выканавчага Камітэту Беларусі, Наркомат Асветы вядзе сваю працу, прагнучыся ўсімі сіламі выканаць тыя заданні, якія застаўляны яму партыяй, цэнтральнай установай савецкай улады. Найбольш сілаў прагнецца ён кінуць туды, куды да гэтаў не праходзіла асветы, — гэта на веску.

Ідзе апрацаваньне шырокага пляна школы, якія ўразумелай для сельства мове маглі бы пашыраць граматынасьць і пісьменнасьць, а так сама і палітыка-сацыяльную сьвяздомасьць. Будуецца новыя школы і рэмонтуецца старыя. Трэба сузнацца, што праца йдзе вялікая і шырокая. Напярэднія гады акумуляцыі зруйнавалі як школу наогула, так і беларускую школу. Дэмакратычная панская рэспубліка так дэмакратызавала школу, што ад яе асталося толькі печы і трубы. Абрушыўшыся на ўсе школы, апрач польскіх, паны руйнавалі іх як маглі і мелі у гэтым вялікі пасьпех. Комуністычная ўлада на Беларусі задалася мэтай здабыць ня меншы, а большы пасьпех ў будоўле школы, школы надзвычайна для вёскі, якую трэба асьвеціць і паднаць да зразуменьня камунізма.

Падмаючы на ногі беларускую школу, Наркомат Асьветы спаткаўся з вялікою прашкёдай ў сваёй творчай працы. Мейсцовыя работнікі асьветы і сацыялістычнай культуры, каторыя добра ведаюць працоўную вёску і наогула Беларусь, добра ведаюць беларускі быт і мову, за напярэднія часы эвакуацыі, акупацыі і рэвалюцыйнага уругану, апынуліся раскіданымі на размаітым куткам Расейскай фэдэрацыі. Перад Наркоматам стала заданьне сабраць іх у зруйнаваную Беларусь для культурнай працы і для утвареньня з іх масы высока-кваліфікаванага пралетарыату, каторы мог бы рукаводзіць вёскаю і кіраваць яе на шляху комуністычнай шырокай творчасці. Работа йдзе у гэтым напрамку з поўным пасьпехам, дзякуючы атнаведальным дэкрэтам і загадам агульнага цэнтровага ура-

ду Расейскай фэдэрацыі. Работнікі Асьветы збіраюцца і прыймаюцца за працу.

Але ўсё-ж такі гэтых асьветных работнікаў, калі-б яны і усі сабраліся, не дастарчыло-бы для асьветы беларускай большасьці Беларусі. Трэба было зарганізаваць курсы і тэхнікумы для падгатоўкі работнікаў асьветы ў беларускай школе, каторыя бы маглі навукова азнаёміцца з тымі культурна-эканамічнымі умовамі, у якіх прыдзецца ім працаваць. Гэтыя падгатоўчыя курсы і тэхнікумы ўжо утвораны як у цэнтру, так і на месцах. Яны збіраюць ў свае аўдыторыі і кабінеты новых вучыцеляў новага пралетарскага тыпу, і даюць магчымасьць старым вучыцелю інтэлігэнтскага тыпу увайсці на пляч пралетарскай культурнай творчасці. Паруч з гэтымі настаўніцкімі курсамі, адчыняюцца курсы у Менску і ў некаторых паветах для падгатоўкі працоўнікаў у беларускай мове у тых савецкіх установах, каторыя маюць датычнасьць да беларускі пралетарска-сялянскіх масаў. Савецкі супрацоўнік будзе ведаць мову беларусаў, будзе мець магчымасьць блізка падыйсці да іх быту і інтарэсаў. Каб забяспечыць беларускую школу падручнікумі, Наркомат Асьветы паставіў на ногі выдавецтва ў беларускай мове. Гэтае выдавецтва працуе як у Менску, так і за граніцай у Літве і у Нямеччыне. Зараз ўжо выходзяць на крыху кнігі новага друку і пашыраюцца па школам. Апроч падручнікаў выдаюцца кнігі і лістоўкі палітычнага зьместу. Спрое на кнігу вялікі і друкаванае беларускае слова пашыраецца сярод працоўных масаў. Друкарская праца вызвала навуко-

вую і літаратурную працу на размаітым навукам. Пішуцца творы навуковыя, з'яўляюцца творы мастацкія, апрацоўваецца навуковая тэрміналогія мовы працоўных масаў, каторыя дагэтуль былі рабамі і быдламі.

Звернуў увагу Наркомат Асветы і на тое, каб даць вёсцы, мястэчку і гораду тэатральнае мастацтва тая сама ў беларускай мове.

Цераглядаецца стары рэпэртуар, утвараецца новы, аднавідаючы нашаму сацыяльна-рэвалюцыйнаму часу і настрою. Утвараюцца трупы артыстаў праўда нікай навуль што кваліфікацыі, але за тое і нізкага класавага свладу.

Гэтыя артысты, далёкія ад традыцый інтэлігентэ, пачынаюць сабою чаргу артыстаў пралетарыяў. Для павышэння іх кваліфікацыі заложана ў Маскве аднаведальная студыя і ў Менску—дзяржаўны акадэмічны тэатр, маючы у сваім складзе беларускую сэкцыю. І тут работа пачалася цвёрдым крокам.

Удалося Наркомату Асветы з дапамогаю і падтрыманьнем Саўнаркому як Р. С. Ф. С. Р., так і С. С. Р. Б. утварыць у Менску універсітэт для пралетарска-сялянскай масы беларускай тэрыторыі.

Есьць там аднаведальнае месца і для беларускай навукі і культуры. П'яруч з еўрапейскай сэкцыяй па этнолёгі-лінгвістычнаму аддзелу маецца беларуская сэкцыя. Будуецца ў зьвязку з універсітэтам і інстытут беларускай культуры, каторы будзе інстытуцыяю ня толькі культурнаю але і дасьледчаю. Балотная отанцыя над Менскам перапрабляецца ў балотны дасьледчы інст. і г. д. Адным словам Наркомат Асветы стаячы на грунту прынцыпаў партыі працуе, не пакладаючы рук; Беларускае культура, як культура, патрэбная для камуністычнай работы сярод этнографічнай большасьці Беларусі, зьвартае на сябе увагу Наркомата. Зразумела, што далёка яшчэ да здавольнальнага становішча працы. Цяперэднія часы гісторыі Беларусі утварылі цяжкія абставіны для работы. Куды ні глянеш, усё руіны і руіны, недахват. Але ўсё-ж такі праца ідзе ўперад. Камуністычная творчасць прычынаецца ні на мінуту.

Утвараецца новае жыцьцё,— сярод векавечнай цемры. Ўжо занялася чырвоная зорка гэтага новага жыцьця.

Ў. Ігнатоўскі.

Кароткі агляд беларускага нацыянальна-рэвалюцыйнага руху.

Беларускі народны рух мае глыбокія караньні ў мінуўшчыне, колішнім жыцьці Беларусі, у яе эканамічных, этнаграфічных і лінгвістычных асаблівасьцях. Беларусь займае 300 000 кв. вёрстаў, ці 30 міліёнаў дзесьцін. Гэтая раўніна (частка ўходзя-эўрапейскай) у чатырохву-

гольніку рэк — Заходняе Дзьвінне, Нёману, Прыпяці, Дняпру з Сожам і яго прытокамі зьяўляецца асобнай географічнай краінай (раёнам). На паўдзённай гравіцы гэтай краіны—лясы і балоты Прыпяці—Палесьсе; на заходняй—лясныя гущчары; на паўночнай—лясы, вазёры, балоты

па вадараздзелу рэк Заходняй Дзвіны, вазёраў Чудзкага і Ільменя; на ўсходняй — лясы на Дзесне і лясы на вадараздзелу прытокаў Дняпра, Окі і Волгі. На ўсходняй граніцы Беларусі праходзіць эўропэйскі вадараздзел, каторы дзеліць басэйны Заходняй Дзвіны і Дняпра, і вадараздзел Каспійска-Чэрнаморскі і Каспійска-Бальтыцкі. Гэта вадзяны вузёл усёй ўсходняй Эўропы і натуральная ўсходняя граніца Беларусі. Яна адначасна і кліматычная мяжа, таму што ў вялікарускіх наветах Смаленскай губерні (Гжацкі, Вяземскі, Юхнаўскі і Сычоўскі) клімат ужо контынэнтальны. У беларускіх наветах Смаленскай губерні атмасферных асадкаў больш 600 мм., тагды як у вялікарускіх да 500 мм.

Этнаграфічная граніца Беларусі праходзіць на географічнай і кліматычнай межам. Дзесна зьяўляецца пагранічнай этнаграфічнай ракой паміж Беларуссю і Вялікарасеяй і Украінай.

Беларусь абмяжована вазёрамі, балотамі, ляснымі гушчарамі, якія яшчэ ў мінуўшчыне адасобілі беларускі край, як самабытную адзінку.

Згодна з данымі навукі Беларусь — сельска-гаспадарчы край. Сялянства ў большай сваёй частцы малазямельнае (75,6%) і, калі далучыць сюды яшчэ 14,6% беззямельных, бачыма, што 90,2% селянства гэта беднота не карыстаючая з чужой працы; рэшта селянства гэта сярэдне-заможныя; кулакоў, як гэта мы бачым ў Расеі, бадай што няма зусім.

Характэрнымі вызначаючымі рысамі сельскай гаспадаркі Беларусі зьяўляюцца — атеўтнасць форм супольнага ўладання зямлёй, індывідуальная наасобная селянская гаспадарка, вялікі лік панскіх маёнткаў з капіталістычным характарам вытворчасці (з агульнага ліку зямлі ў 30 міліёнаў дзесяцін, у паноў было каля 14 міліёнаў, у казны, царкваў, касцёлаў, манастыроў і другіх устаноў 2½ міліёны), вялікі лік бяззямельных парабкаў-

пралетарыяў (толькі ў 6-ці наветах Меншчыны іх каля 60 тысячаў).

Характэрныя асаблівасці сельска-гаспадарчай вытворчасці: вялікія абшары луга-балот, патрабуючыя асушкі й меліорацыі (зямельных палішэньняў) у агульна-краёвым маштабе (у краі лічцца няўдобнай зямлі 3.800.800 дзесяцін), шнуравая гаспадарка і далёнае зямельле, няраход сямейства ад трохчалёўкі да вышэйшай сыстэмы гаспадаркі (многапалёлле).

Фабрычная прамысловасць з прычыны недахвату ў краі вялікага капіталу і ў зьвязку з палітыкай быўшага царскага ўраду ў стасунку да «акраін» мала развілася і толькі ў апошнія даваенныя гады пачала расці. У Беларусі вельмі развіліся рамёслы і сельска-гаспадарчая прамысловасць (вырабы з прадуктаў сельскай гаспадаркі).

Усяго жыхароў у Беларусі больш за 16 міліёнаў, у тым ліку беларусаў ня менш 80%.

Беларускі народ перажыў час найвялікшага развіцця дзяржаўнасці (XI—XII стагоддзі) і сваёй нацыянальнай культуры (у XI—XVI стагоддзях), збудаваных на свабодна-дэмакратычным фундаменце. Вязатым на працягу многасталецкага жыцця ў зьвязку з Польшчай (XVI—XVIII стагоддзі), а потым з Расеяй (XVIII—XX стагоддзі) ніяк ня мог згадзіцца з цэнтралізмам, які накідала Беларусі Польша ў форме шляхоцка-арыстакратычнай рэспублікі й Масква ў форме баарскай олігархіі й манархічнага абсалютызму. З прычыны нацыянальна-рэлігійных антаганізмаў і іншых сацыяльных з'явінч беларускі народ ня змог захаваць сваёй дзяржаўнай незалежнасці. Аднак ня гледзячы на ўсё гэта, ён усё ж такі захаваў рысы нацыі, што адрозніваюць яго ад іншых народаў.

Пакінутая самой сябе з яе прыміўным укладам жыцця, беларуская народная маса захавала сваю мову, звычкі, свой самастойны культурны і эканамічны уклад жыцця.

Першыя крокі беларускага на-

роднага руху былі адзначаны ў 30—40-х гадох XIX стагоддзя адраджэньнем беларускага пісьменства, але супраўды гэты рух начаўся ў другой палове XIX стагоддзя, калі сярод польскага грамадзянства пачалі шырыцца ідэі дэмакратызму і сацыялізму ў сувязі з павіжэньнем ідэі Польшчы «ад мора й да мора», калі дэмакратычныя і сацыялістычныя ідэі захопліваюць паволі й беларускую абрусёўшую інтэлігенцыю і гэта апошняе ўзв'язку з пашырэньнем і наглыбленьнем дэмакратычных ідэй у Расеі.

Польская, ці, кажучы інакш, спольшчаная беларуская моладзь на Беларусі пачынае цікавіцца жыццём сялянства і ня толькі з боку этнаграфічнага, як гэта было раней, але з боку сацыяльна-эканамічнага. Нарадзіўшыся беларускія радыкальныя арганізацыі ідуць шляхам творчай беларускай культурнай працы і стаяць на грунці супраўднага дэмакратызму без нацыянальнага шовінізму і неаўсіспі да іншых народаў. Яны будзілі беларускае народнае самапачуцьцё ў масах, змагаючыся з рэлігійным антаганізмом праваслаўных і каталікоў беларусоў, які быў пасеяны і русіфікатарамі і полёнізатарамі. Змагаючыся з пагардным стасункам да беларускай мовы, як камскай, яны будзілі ў народнай масе самапачуцьцё людзкай годнасьці. Цэля характэрныя працаўнікоў навет яшчэ з 60-х гадоў ўспамынем Касцюка Каліноўскага, які ў 1863 годзе разам з В. Урублеўскім, С. Сонгінам і Ружанскім заснаваў у Беластоку беларускую патайную друкарню, у якой друкаваліся беларускія праглямацы і часопісы „Мужыцкая Праўда“ (вышла 6 нумароў) з подпісам псеўданіму Каліноўскага «Яська гаснадар з над Вільні». Гэты К. Каліноўскі 19 сакавіка 1864 году на Лукішках у Вільні, стаючы над шыбеніцай (ён быў прысуджаны за сваю працу на сьмерць) на словы прыгавору „шляхціц Канстантын Каліноўскі—голосна крыкнуў: «Непраўда, у маёй баць-

каўшыце няма шляхты,—усё роўныя!!!» Успамынем так сама, што ў 70-х гадох стараньнем Н. Драгоманова друкаваліся ў Жэнэві беларускія брашурны, напр.: «Пра багацтва ды беднасьць» і інш. У далейшыя часы ў унівэрсытэцкіх гарадох за-сноўваюцца беларускія студэнцкія арганізацыі (Пецярбург, Масква, Харкаў і др.), у іншых гарадох так сама паўстаюць такія самыя арганізацыі вучашчайся моладзі. Родзіцца беларускія выдаўні—у Менску пачынае выходзіць нелегальная радыкальная беларуская газэта «Гоман». Зьяўляюцца пісьменнікі ўжо іншага як раней напрамку, не савтымэнтальна-шляхоцкага, як В. Дуні-Марцінкевіч, а супраўднага народнага, як Ф. Багушэвіч («Мацей Бурачок») і Няслухоўскі, у творак якіх трэба адзначыць пачуццё даўгу прад народам, любоў гэтага народу і пашану да яго самабытнасьці. Заграніцай друкуюцца творы Багушэвіча: «Дудка Беларуска» (Кракаў, 1891 году), «Смык Беларускі» (Певань, 1891 году).

У Пецярбурзі ў 1902 годзе за-скоўваецца «Круг беларускай народнай прасветы і культуры беларускай»—ён займаецца распаўсюджваньнем друкаваных загравінэй беларускіх выдаўняў і стараецца арганізаваць і ў Расеі беларускія выдавецтвы. Ён надрукаваў «Вязанку» Няслухоўскага (у цэвзурэ яна была пададзена, як напісаная па-балгарску); апрача таго на гэктографе выдаецца „Калядная пісанка“. У Лебядцы, Лідзкага навету, Віленскай губ. В. Івапоўскі з братамі Валэйка (Пецярбурскія студэнты) выдалі на гэктографе газэту «Свабода» (адзін толькі нумар), але пры паліцэйскіх варунках усё выданьне прыйшлося знішчыць і астатліся толькі два нумара—адзін у Вільні ў жонкі Кіркара, а другі трыні ў Варшаўскую ахранку.

Узімку 1902 году частка моладзі сацыялістычнага напрамку з вышэй паказаных арганізацый разам з беларусамі (выхаванымі на польскай культуры) працаваўшымі ў

арганізацыях П. П. С. на Беларусі, засновываюць «Беларускую Рэвалюцыйную Партыю». Радзілася яна ў Менску, дзе працавалі студэнты Пецярбургскага ўніверсітэту: Антон Луцкевіч (Антон Новіна), Іван Луцкевіч, селянін Казюк Кастравіцкі («Каганец»), селянін Віктар Зялязей і другія; адначасна утвараюць арганізацыі гэтай партыі ў Вільні—студэнт-тэхнолаг Пранцыск Умястоўскі (Дзядзька Пранук), гімназіст Аляксандра Бурбіс («Шілін») і др., а так сама ў Пецярбурзе—студэнт-тэхнолаг Вацлаў Іваноўскі («Вацюк Тройца») курсістка Алёіза Пашкевіч («Цётка»). З пачатку гэта партыя апрацаванай праграмы ня мела, яна распаўсюджывала надрукаваныя заганіцай творы Ф. Багушэвіча, выразна адзначаючыя сацыяльную несправядлівасць і ключчыя беларускія народныя масы да практычна-рэвалюцыйнай працы. Яна друкуе ў Лёндоне кніжку яго твораў на папірскай паперы пад назовай «Песьні» з надпісам на вокладцы: «с разрэшенія Синодальной типографіи». Першая прокламацыя гэтай партыі была надрукавана на гэктографіе ў 1902 годзе і назначалася для пашырэння сярод беларусаў-каталікоў Віленшчыны; напісана яна была на польску Лявонам Малецкім у Вільні й пачыналася словамі: «відзелісьце запэвна беднон хлопскон вынэнданялон шкапэн»... Яна была надрукавана і ў лютавым нумары заганічнага «Пішэдэвіту». У тым жа 1902 годзе партыя замяніла сваю назву на «Беларускую Рэвалюцыйную Грамаду». З найбольш энергічных прадоўжнікаў «Б. Р. Г.» можна залічыць апрача вышэй названых: Фалікса Стэцкевіча («Аганёк») студэнта Пецярбургскага ўніверсітэту (родам з Шчучына, Віленскай губ., Лідскага павету), студэнта Матусэвіча, студэнта Рыжскага палітэхнікуму А. Уласова. У 1903 годзе адбыўся першы з'езд партыі, які прыняў агулам праграму «П. П. С.»; ён настанавіў дабівацца краёвай аўтаноміі Беларусі з Соймам у Вільні культурна-нацыя-

нальнай аўтаноміі для нацыянальных меншасцяў на Беларусі і наказаў разпрацаваць зямельную (аграрную) праграму на аснове канфіскацыі бяз выкупу маёнткаў паноў, казенных і інш. На гэтым з'ездзе Б. Р. Г. настанавіла называцца «Беларускай Соцыялістычнай Грамадой».

У 1904 годзе на Беларусі заляжылася яшчэ адна партыя «Соцыялістычная Партыя Белай Русі», працаваўшая галоўным чынам у Гродзеншчыне. Заснавалі яе гродзенчужкі студэнт Варшаўскага Вэтэрынарнага Інстытуту Трускоўскі і яго брат, М. Фальскі і студэнт-аграном Адам Жаба з Меншчыны. Маючы на маце з'яднаньне гэтых партыяў, «Б. С. Г.» восенню 1904 году пасылае С. Лянкоўскага ў Варшаву, дзе паміж іншымі была арганізацыя «С. П. Б. Р.», згаварыцца з ёю; пасля гэтага парагаворы вядуцца ў Вільні і Менску, але гутаркі гэтыя скончыліся нічым. «Соц. П. Белай Русі» працавала незалежна галоўным чынам у Гродзеншчыне; яна надрукавала колькі прокламацыяў па беларуску («Царская Гаспадарка» і др.), гэты прокламацыі распаўсюджывала і «Б. С. Г.». У 1906 годзе партыя перастала існаваць. На сколькі нам ведама, «Соц. П. Б.-Р.», выразнай праграма не выпрацавала. «Б. С. Г.» ўлетку 1905 году закладае ў Менску «I краёвы камітэт», а ў Вільні «II краёвы камітэт». У 1905 годзе «Б. С. Г.» выдае цэлы рад прокламацыяў па беларуску, а першая прокламацыя ў гэтым годзе адбіта на міміографіе ў Пецярбурзе пад назовай «Царэво жніво», а затым у Менску на гэктографіе «да гэтых мужыкоў, што возюць дровы на Тальку і Марыну Горку»; пасля выйшла шмат прокламацыяў і лістовак, друкаваных па беларуску ў Віленскай друкарні «П. П. С.» і ўласнай партыйнай друкарні ў Менску, заснаванай у канцы 1905 году (ёю загадываў Ф. Стэцкевіч («Аганёк»), якога «Б. С. Г.» пасылае да гэтага ў Галіччыну навучыцца друкарству). Пасля заснаваньня ўласнай

друкарні выдавецкая праца «Б.С.Г.» вельмі пашырылася. Апрача ўласных выданняў «Б. С. Г.» шырыла выданія яшчэ рэчэй па беларуску у Лёндоне «П. П. С.» кніжкі: «Хто праўдзівы прыяцель беднага народу», «Як зрабіць, каб людзям было добра жыць па сьведзе», «Куды мужыцкіе грошы ідуць». Зьвяртаюць на сябе увагу вершы адовы «Цёткі» (А. Пашкевіч), «Мора» (Народная рэвалюцыя), «Хрэст на свабоду», «Пад штандаром» і другія, якія дзясяткамі тысячаў распаўсюджваліся асабліва сярод віленскіх работнікаў. Шмат з гэтых вершаў перадрукоўвалася іншымі соцыялістычнымі партыямі (напр. Літоўскай Соц. Дэм. Раб. П.). У 1905 беларускі нацыянальна-рэвалюцыйны рух прымае характар масавага руху працоўнай беднаты краю. У канцы 1905 году і ў 1906 гаду «Б. С. Г.» шырока вядзе арганізацыйную работу й сярод сялянства (галоўным чынам сярод сельска-гаспадарчых работнікаў) і сярод работнікаў гор. Вільні, Нова-Вілейску, Менску. Трэба адзначыць, што агулам рэвалюцыйная праца сярод сялянства Беларусі вялася шырока галоўным чынам беларускімі рэвалюцыянерамі, якія ўносілі ў яе магчымы ў тых часы максімум арганізацый. Шмат куды (асабліва ў Віленскай і Гродзенскай губ.) соцыялістычныя ідэі траплялі ў першы раз на вёску толькі, дзякуючы працы беларускіх рэвалюцыянераў. Яны шмат дзе ўзялі ў свае рукі кіраўніцтва сельска-гаспадарчымі масамі. У сакавіку 1905 году адбыўся 1-шы сялянскі з'езд, які вынес пастановы, каб адабраць зямлю ад паноў і др., прыдаючы гэтаму агітацыйнае значэнне; каб дабівацца краёвай аўтаноміі Беларусі з соймам у Вільні і т. п. пастановы.

Наволі «Б. С. Г.» змяняецца з інтэлігэнцкай па свайму складу, партыі у селянскую, да яе прылучаюцца гарадскія работнікі. Характэрнай асаблівасцю «Б. С. Г.» было тое, што яна першаа на Беларусі звярнула ўвагу на арганізацыйную працу на вёсцы і на распрацаванне

аграрнай праграмы, адпавядаючай мясцовым варушкам сельска-гаспадарчага жыцця. Яна утварыла і «Беларускі Сялянскі саюз». З прычыны таго, што фабрычная прамысловасць мала развіта на Беларусі і ў зьвязку з тым, што ў краі вельмі мала прамысловага пралетарыату, «Б. С. Г.», працу сярод работнікаў у горадзе вяла, маючы толькі на маце утварыць моцную супраўдана пралетарскую грамаду працаўнікоў на вёсцы. Усю сваю энэргію партыя скіроўвала на выхаваньне і арганізацыю значнага лічэбна на Беларусі сельскага пралетарыату і малазямельнага сялянства. У студні 1906 году ў Менску адбыўся 2-гі з'езд «Б. С. Г.», які займаўся галоўным чынам зямельнай праграмай і вынес васьмь якіх пастановаў: 1) утварыць краёвы (беларускі) зямельны фонд з зямлі адабраной ад паноў, казны і др. 2) зямля ў першы чарод дасца бяспрымальным і малазямельным сялянам у карыстаньне да сьмерці. Больш за ўсё права на зямлю пакінутую земляробам з прычыны сьмерці, не-работаздольнасці і др. маюць найбліжэйшыя яго супрацоўнікі. На разгаспадараваньне патрабуючы атрымліваюць матэрыяльную помач. 3) Зямельная рэнта аб'яўляецца ўласнасцю краю, ці, што лепш, ўласнасцю працоўнай беднаты Беларусі. 4) Форму і парадак адабраньня (без выкупу) зямлі ад паноў павінна пастанаваць дзяржаўная краёвая арганізацыя. 5) Тое, сколькі патрабуюцца зямлі дзеля забеспячэння працоўнай беднаты, пастанаўляе мясцовая дзяржаўная арганізацыя. 6) Дзесяты, выганы і вадзяная сіла з'яўляюцца агульна-краёвай ўласнасцю і знаходзяцца над дзяржаўным краёвым загадам. Пастаноўленая з'ездам работніцкая і агульна-палітычная праграма выразна соцыял-дэмакратычная. У пытаньні аб дзяржаўным устроістве з'езд пастанаваў змагацца за Фэдэрацыйную Дэмакратычную Рэспубліку; за краёвую аўтаномію Беларусі з соймам у Вільні.

З'езд распрацаваў арганізацыйны устаў і выбраў Цэнтральны Камітэт у склад якога ўходзілі: А. Луцкевіч, І. Луцкевіч, В. Іваноўскі і А. Бурбіс. У 1906 годзе беларуская рэвалюцыйная праца і сярод сялян і сярод работнікоў (асабліва ў Менску) велася вельмі шырока; адначасна велася праца сярод народных вучыцелёў і вучашчэйся моладзі. У летку 1906 году «Б. С. Г.» ўзялася энэргічна за арганізацыю сельска-гаспадарчых забастовак (асабліва ў Менскай губ.). Забастоўкі гэтыя праводзіцца, але ня так шырока, як было наазначана, таму, што арышты без канца партыйных прапаўнікоў руйнуюць партыйныя арганізацыі. У тым самым 1906 годзе арганізуецца «Беларускі Вучыцельскі Саюз», «Беларускі Саюз Вучыцельскіх Сэмінарыяў» і др. Арганізуецца работніцкія прафэсійнальныя хаўрусы. С прапаўнікоў у Менску можна адзначыць—С. Кукеля («Апанас»), К. Яноўшчанку («Параска»), Г. Бухавецкага («Піліп») — праўдзівае прозьвішча яго А. Бурбіс; ён быў змушаны ўцякаць з Віленшчыны і ў Менску вёў шырока працу і сярод работнікаў, і сярод сялян, пакуль ня быў арыштаваны ў Навагрудскім павеце (вёска Шчорсы), далей Ф. Стэцкевіч (Аганёк) працаваў у нелегальнай друкарні, С. Скандракоў (Янка), А. Шабуня, К. Кастравіцкі (Каганец), В. Зялязей (у 1907 року пайшоў на вечнае пасяленьне) і шмат другіх.

Да канца 1907 году «Б. С. Г.» вусім перастала быць інтэлігенткай у яе ўвайшла грамада работнікоў, сялян, народных вучыцелёў, але равам з тым царскі ўрад усё больш і больш руйнуе яе арганізацыі. Захопленне рэвалюцыйным рухам беларускае селянства засыпала першую і другую Гасударственныя Думы прыгаворамі і наказамі, паграбуючы зямлі, аўтаноміі Беларусі,

нацыяналізацыі школы і т. п. Сельская моладзь у сваіх культурна-прасьветных гуртках выдае рукапісныя журналы. Выдавецкая работа ў канцы 1906 году была вельмі інтэнсіўнай—выдана шмат ксёвжак, лістовак, проклямацьяў, пісулек і т. п. З ксёвжак назывем колькі — «Што такое свабода», «Як рабіць забастоўку», «Ці старчыць дзеля ўсіх зямлі», «Скрыпачка», «Хрэст на свабоду» і шмат іншых.

Наканец, у тым самым гаду пачынае выходзіць у Вільні легальна беларуская газета «Наша Доля», але канфіскацыі без канца зафіваюць не (з шэсьці нумароў канфіскавалі пяць) Арышты і ссылкі руйнуюць беларускія рэвалюцыйныя арганізацыі і астаткі ўцалеўшых прапаўнікоў пачынаюць гуртавацца каля новай беларускай газеты у Вільні «Наша Ніза», якая паставіла сваёй мэтай культурна-прасьветную працу сярод беларускіх працоўных мас без найменшага нават знаку нацыянальнага шавінізму і зварынага нацыяналізму, што мусілі адзначыць нават не беларусы і ня прыхільныя беларускаму руху.

Дзеля паўнаты абразу таго перыяду беларускага рэвалюцыйнага руху скажам аб учасьці «Б. С. Г.» на зьездзе партый Расеі ў Парыжы ў 1904 годзе і ў сакавіку 1905 годзе на зьездзе ў Жэнэве, на якім былі: фінляндская партыя актыўнай абароны, П. П. С., армянскія дашнакцыюны, грузінскія эс-эр. фэдэралісты, латышскія с.-р., расейскія с.-р., «Б. С. Г.». З'езд гэты пакінулі расейскія соц.-дэм. і армянскія соц.-дэм. («Рэвалюцыйная Расея» — 1905 г. і «Пшэдсвіт» — 1905 г.). У 1907 годзе «Б. С. Г.» прымае учасьце ў зьездзе аўтанамістаў.

Стары Піліп.

(Канец будзе).

Бібліографія.

Лексыкон беларускай мовы у нямецкай апрацоўцы.

(Sieben-Sprachen-Wörterbuch. Deutsch, Polnisch, Russisch, Weissruthenisch, Litowisch, Lettisch, Jiddisch. Herausgeb. im Austrage d. Oberbefehlshabers Ost.)

Беларуская мова да апошняга часу зьяўлялася найменш дасьледаванай мовай ў групе сучасных славянскіх моваў. З граматычнага боку што-колечы й было зроблена дзякуючы працам акад. Е. Карскага і іншых лінгвістаў (акад. А. Сабалеўскі, проф. Шахматаў, Б. Тарашкевіч і інш.) Але пасьля выданьня Расейскай Гімператарскай Акадэміяй Навук ў 1870 г. «Словаря белорусского наречия» Насовіча аж да выхада папулярных слоўнікаў М. Гарэцкага выпытаў апрацоўкі беларускага лексыкону амаль што саўсім не вытваралася (выданы ў 1914 г. ў Смаленску «Смоленский областной словарь» В. Дабравольскага толькі часткова мае дачыненне да беларускай лексыкі й на свайму зьместу можа быць названы ў такой жа меры беларускім, ў якой і велікарускім лексыконам.)

Адгэтуль значны інтарэс павінны прадстаўляць ўсі тыя творы, якія могуць напоўніць гэты недахват.

І з гэтай прычыны нельга не звярнуць увагі на выданую Галоўным Камандаваньнем нямецкай акуп

павыёнай арміі на Ўсходзе ў 1918 г. кнігу „Sieben-Sprachen-Wörterbuch“ ў аб'ёме 420 стр. каля 8000 тэрмінаў, дзе паміж іншымі знаходзіцца лексыкон і беларускай мовы (Weissruthenisch — надрукованы латынцай).

Кніга была выдана пры гэтых абставінах:

У Галоўнай кватэры нямецкай акупанцыйнай арміі было з'арганізавана бюро, якое паміж іншымі заданьнямі павінна было перакладаць загады й паставы акупанцыйнай ўлады на мясцовыя мовы. Матэрыялы, збораныя бюро, ходзь з пачатку й прадназначаліся для карыстаньня самаго бюро, але на свайму зьместу й характару мелі карысьць і для шырокіх кругоў, дзёла чаго яны й былі прыведзены ў сыстэму й выданы асаблівай кнігай.

Прад бюро пры выпаўненьні яго заданьняў стаялі значныя труднасьці

Першая труднасьць была ў тым, што для некаторых слоў, атрымаўшых права грамадзянства ў нямецкай мове, не знаходзілася ў чужаземных мовах тэрмінаў, пэўна падобных ім па сэнсу. Адгэтуль прыходзілася выбіраць з чужаземных слоў тое ці іншае слова, каб з гэтага момэнту ужываць яго ў пэверда устаноўленым сэнсу. Зразумела, што лексычная праца пры гэтакіх умовах магла мець ня столькі канфірматыўнае, колькі пэўна канстытутыўнае значэньне.

З другога боку, для некаторых паняццяў саўсім не знаходзілася тэрмінаў, Не агулькае правіла, перакладчыкі не маглі знайці ніякіх

тэрмінаў для усіх тых пацяццяў, якія утварыліся ў навейшыя часы, і іменна ў працяг сусветнай вайны; асабліва адчуваўся недахват тэрмінаў для пераклада слоў, якія ужываліся ў штодзённай працы нямецкай арміі для азначэння паняццяў адміністрацыйных, юрыдычных і вайсковых. Зноў патрэбна была творчая праца. Трэба было утварыць больш менш закончаныя выразы і тэрміны, якія маглі б перадаць нямецкія выразы і словы ў зразумелай насяленню форме.

Урэшце, зрачная труднасць была ў тым, што праца вялася бяз дапамогі з боку навуковых спецыялістаў. Яна шла ў час вайны, як рабочая праца бюро пры поўнай немагчымасці знайсці спецыялістаў. Пры такіх умовах аўтары слоўніка маглі асноўвацца толькі на безасреднім дасведчанні народа. «Словы», кажуць яны, «былі выслуханы ад народа і назначаюцца для народа. Яны і не маглі быць разглежанымі пад лупай крытычнага даследавання».

Німа сумнення, што атсутнасць дапамогі спецыялістаў значна паніжае вартасць слоўніка.

Пры апрацоўцы беларускага лексыкону аўтары былі пастаўлены ў асабліва нявыгадныя варункі.

«Беларуская мова», кажуць яны ў прадмове, прадставіла найбольшыя труднасці ў параўнанні з іншымі мовамі. Гэтае—саўсім старая і, можа, найстарэйшая славянская мова,—мова насялення, якое складаецца галоўным чынам з селян земляробаў і толькі ў незначнай лічбё прыналежыць прамысловасці. На абшары ўсёй раёўскай адміністрацыі яна ў моцнай меры асымілявалася з расейскай

мовай. У адносінах да яе мае паважное значенне пытанне, якія тэрміны треба утварыць зноў і якія магчыма бяз доўгіх разважанняў ўзяць з расейскай, або з польскай мовы. Часта ўзьнікае пытанне: ці магчыма трымацца тэхнічных тэрмінаў, якія хоць і ужываюцца ў сучасным жыцці, але зьяўляюць не беларускімі, а чыста расейскімі тэрмінамі і да гэтага часу адчуваюцца, як чужыя словы. Тут, можа быць, ляжыць найбольшая труднасць працы Апрача таго, тут прыходзіцца працаваць ў саўсім новай галіне мовазнаўства. Навукова яна амаль што саўсім не апрацоўвана. Мова мала даследована і пры свайей падобнасці да расейскай і польскай моваў з вялікімі труднасцямі паддаецца даследу.»

Кэскае становішча аўтараў пры апрацоўцы беларускага лексыкону, як здаецца, ацягашчалася яшчэ немагчымасцю карыстацца літаратурай прадмета. Канечна, на апошняй старонцы слоўніка побач з літаратурай іншых моваў мы бачым і літаратуру беларускай мовы, але з памылкамі і без абазначэння года і месца выдання, іменна:

I. I. Nossowitsch Weissruthenisches(russisches) Wörterbuch Horbatschewsky, Wörterbuch der alten Aktensprache im nordwestlichen Russland.

Абмылкі ў фаміліі Насовіча і ў перадачы заголоўка яго слоўніку, а так сама атсутнасць паказанняў на месца і год выданняў першай і другой кнігі, даюць зачанку дагадывацца, што гэтых кніг не было над рукамі немцаў.

Зразумела, што пры паказаных абставінах апрацаваны немцамі беларускі лексыкон ня мог

быць саўсім свабодным ад дэфектаў.

Перш за ўсё кідаецца ў вочы неўдачы іншы раз выбар слоў. Так напр., слова *Abweg* (menowiec, bezdroże, боковая дорога) перакладаецца, як „bludnik“, *alt-grisenhaft* (sędziny, старый)—побач з сл. „stary“ „staly“, *Begabung* (uzdolnienie, дарованне)—«talent». *Laute* (głoska, голас)—„zyk“. *Gesichtssinn* (wzrok, зрэнне)—pahlad і г. д.

Значны дэфект прадетаўляе чыста нямецкі „буквалізм“ перакладу. Напр. *Nahrungsmittelsfrage* (kwestya żywnościowa, продовольственный вопрос) перадаецца, як «pytańnie ab sposabach prakarmleńia» (запытам: чаму ня проста «charcowae pytańnie»?). *Nasenausfluss* (ciecz z nosa, сопли)—, як «Saplaki z nosu» (чаму ня проста «Sopli»?), *Gilfsmittel* (srodek pomocniczy, вспомогательное средство),—як «sposab romaćy (чаму не «daramožny srodak») і гэт. дал.

Трэба думаць, што падобныя буквалізмы нямецкіх аўтараў ніколі не атрымаюць права грамадзянства ў беларускай мове.

Зараз в тым, ў слоўніке сустракаюцца і «велізарусізізмы», як напр. «predlażennje ab pieramienj (Abänderungsantrag), uprawleucie (Amt), «pačalnik» і інш. і «палавізмы», як напр., «Splata» [Abzahlung] і інш.

Ўрэшце, ў слоўніке можна прыкмеціць проста недахват апрацоўкі ў сэнсу паступовасьці і сыстэматычнасьці. Напр., «Nahrungsmittelsverfälschung», перадаецца, як «falsawannie jeminnych praduktaŭ», а «Nahrungsmittelshaft», як «nie-

staća jadomych praduktaŭ», *Abchnitt* як «addzel», *Abchnittführer*, як паčalnik dzeili» і г. д.

Але досыць аб дэфектах! Дэфектаў шмат і ў іншых не беларускіх аддзелах слоўніку! Самі немцы прызнаюць магчымасьць дэфектаў і заканчываючы сваю прадмову к слоўніку, заралей прыносяць падзеку за ўсі тыя указаньні, якія могуць дапамагчы скасаваньню дапушчаных абмылак.

Здаволіць часткаю жаданьню немцаў хацеў і аўтар гэтай заметкі ў сваім кароткім крытычным аглядзе апрацоўванага імі беларускага лексыкону.

Але толькі тагды праца чужаземных лінгвістаў над беларускім слоўнікам будзе стаяць на цьвёрдым грунце, калі самі беларусы апрацоўваюць крытычны лексыкон сваёй літэратурнай і прастанароднай мовы. Апрацоўка яго павінна быць першым чарговым заданьнем лінгвістычнага аддзелу Інстытута Беларускай Культуры.

М Байкоу.

Новая кніга па Беларусказнаўству.

Е. Ф. Карскі.

Белорусь. Том Ш. *Очерки словесности белорусского племени*. 2. *Старая Западно-русская письменность*. Петроград 1921. 8-о VIII+248.

Ўсім беларусказнаўцам добра знаёмы творы беларускага вучомага, акад. Е. Карскага.

Да часу рэвалюцыі былі выданы 1 і 2 томы і 1 выпуск III-га тому яго капітальнай працы «Беларусы.» У пачатку 1921 г. ў Петраградзе Акадэміяй Навук выданы й другі вып. 3-га тому.

Гэты выпуск зьяўляецца працягам першага вып. 3-га тому. У першым вып. (Масква 1916.) разглядаецца вусная беларуская славеснасць, якая да апошняга часу захоўваецца простым народам; ў другім вып. даецца агляд старажытнай беларускай пісьменнасці, аўтарамі якой былі галоўным чынам прадстаўнікі сярэдняга грамадзянскага класа.

Посьле ўвода (1—17 стр.), дзе трактуецца аб выступленьні народнай мовы ў Белай Русі ў ролі літаратурнага органа, разглядаецца: 1) перакладная літаратура (17—93 стр.) і 2) арыгінальныя творы ў старажытнай беларускай мове, пісаныя кірыліцай (94—209

стр.); асаблівы артыкул удзялены беларускай літаратуры арабскім шрыфтом (238 і дольн. стр.).

У першым аддзеле даецца агляд перакладаў XI—XVII ст. біблейных кніг, зборнікаў казаньняў і твораў царкоўных аўтараў, апокрыфаў, і апаведаньняў гістарычнага зьместу; ў аддзеле арыгінальнай літаратуры разглядаюцца «літоўскія» летапісы і інш. гістарычныя матэрыялы, памяткі юрыдычнага характару, вершы Андрэя Рымшы, тэалёгічныя творы, полемічная літаратура па рэлігійным пытаньням. З твораў, напісаных латынцамі, разглядаюцца сатыра друку 1642 г. і ўзоры школьнай драмы XVII і XVIII ст.

Кніга чытаецца з вялікім інтарэсам і зьяўляецца вельмі каштоўным зборнікам зноў добытых аўтарам матэрыялаў.

М. Б.

Беларускі аддзел.

Сучасныя матывы беларускай лірыкі.

(Я. Журба).

Апошнія надзеі сусьветнай вялікай рэвалюцыі закралі і Беларусь. Гарамычная, працоўная, ня ведаўшая куды ёй ісьці і што рабіць, яна зараз глядзіць на хуткалятуцае жыцьцё шырока адчыненымі вачыма. Пралетарска-сялянскія беларускія лясы, каторыя раней ня былі прычасны да жыцьцёвага сьвята, зараз працнুলіся і выйшлі на творчую дарогу. Усё гэта павінна было адзначыцца і адзначылася на тых лірычных творах, каторыя зьявляюцца час ад часу ў радках нашай прэсы. Гэтыя творы афарбованы ў новыя тоны, якіх раней не прыкмячалася. Новы палітыка-сацыяльны настрой яўна адчуваецца ў тым, што выходзіць з пад пера беларускіх лірыкаў нашага жывога, творчага часу.

Вось перада мною невялік лік вершаў маладога песьняра Я. Журбы. Вершы раскіданы па аднаму, па два, па тры на старонках «Саўецкай Беларусі», але яны аб'яднаны адным настроем, адною ідэяю жывой, кіпучай правы, пралетарска-сялянскай творчасці.

Малады песьняр—сын беларускай працоўнай вёскі. Дзесь—у далёкім кутку Беларусі раскінулася родная вёска песьняра. Па ўзгорку лешаца хаткі з бярозкамі, каля іх і з зялёнымі садкамі. Каля вёскі разлягліся родныя загоны. Тут і хата, дзе калісь радзіўся песьняр, узгадаваўся, узмацаваў свае сілы і вучыўся жыць... Але зараз у песьняра застаўся толькі ўспамінак аб вёсцы, аб хатцы. Жыцьцё адарвала яго ад вёскі, зрабіла пралетарыем, і ён зараз ёсьць прадстаўнік гэтай пралетарскай клясы і яе інтарэсаў... Яго ліра і струны гэтай ліры—пралетарскія.

«Грыміце, як буры, пяруны,
Мае пралетарскія струны»!

Струны пралетарскай ліры клічаць пад чырвоны сьцяг усясьветнай сацыяльнай рэвалюцыі ўсе працоўныя масы рабочых, сялян і чырвонаармейцаў. Усе яны павінны выйсьці на барацьбу з векавечнымі ворагамі працоўных масаў, іх эксплёататарамі. Але справа ня толькі ў фізычнай барацьбе, ва узброенай барацьбе. Трэба стаць на

дружную працу, каб будаваць будынак новага жыцця. І праца йдзе ў добрым радасным настрою. Згінуў сум, зьявіліся сьвятлістыя, новыя творчыя думкі. Цемра векавечная згінула, і асьвятліўся абшар многанакутнай Беларусі. Там, дзе раней панавала сумная песня эксплёатуемага раба, дзе песьняры толькі нылі і скардзіліся, зараз нясецца новая радасная песня, клічачая да творчай працы і поўная веры ў лепшую будучыню.

«Чырвоны зодак загарэўся,
І згінуў хутка мрачны сум,
І шмат з душы цяпер ліецца
Сьвятлістых новых творчых дум...
Над шматпакутнаю старонкай,
Дзе чулася адно ныцьцё,
Нясецца кліч да творчай працы,
Лунае новае жыцьцё.
Я цьвёрда веру, край мой родны,
Што возьмеш верх ты над цям-
рой,

І праўда, веданьне і брацтва
Ўжо залануюць над табой».

Пралетары пясняр кліча да дружнай супольнай працы рабочага і селяніна. Яны павінны разам працаваць у гэты гарачы час рэвалюцыйнай творчасьці. Працоўныя масы абкружаны злымі ворагамі, каторыя робяць усё, каб разьбіць гэту дружную працу і каб утварыць ёй размаітыя перашкоды. І паратунак пралетарска-сялянскай Беларусі толькі у згоднай, супольнай працы пралетарыя-рабоцага з паўпралетарыем-селянінам. Недарма яны разам сталі пад чырвоным сьцягам, недарма чырвоным гэрбам іх гаспадарства зьяўляюцца молат і серп.

«Гэй, рабочы нелядачы!
Шчыра ты працуй;
Час прышоў для нас гарачы,
Краю долю вуй!

Селянін разам з табою
Зьнішчыць занапад.
Йдзеце-ж ь працы грамадою.
Жыцьцё пойдзе ў лад.
Недарэмна серп і молат
Наш чырвоны гэрб».

У сучаснай цяжкай працы першым павінен ісьці пралетары-рабочы. Ён больш вытрывальны, ён больш зарганізаваны. Ён больш разумее ўсю сьпешнасьць работы і вялікія заданьні яе.

«Дык гэй! Наперад ты, рабочы,
З вясёлай песняй, грамадой.
Ўздувай ты гори і куй, як сіла,
За справу працы цьвёрда стой!»

За пралетарыем пойдзе да працы і селянін. Раскіданы па глухіх кутках працоўнай Беларусі, пакрыты дагэтуль векавечнай цемраю і закуты ў ланцугі няволі, ён думаў да апошніх часоў, што яго паратунак у дробнай ўласнасьці, у дробнай гаспадарцы. Але мінулы час павінен быў пераканаць яго, што не ратуе яго маленькая, дробная ўласнасьць, што яна ня прыносіць тэй карысьці, як гаспадарка аб'яднаная, калектыўная. І пясняр-пралетары, сам вышайшы з вёскі, сам бачыўшы, як ратуе селяніна яго дробная гаспадарка, кліча яго да камуны, каторая прынясе сялянству тое, чаго не магла прынясьці і не прынясла дробная гаспадарка.

«Кідайце смутак і сяліне.

Цяпер прад вамі вольны шлях.
Дык, брацьце, йдзеце вы ка-
мунай

Хутчэй да працы на палях».

Трэба кінуць смутак, з каторы застаўся, як перажытак мінулых цяжкіх гадоў і сталецьцяў. Досыць сьлёз і энку! За работу працоўныя масы Беларусі! Вас чакае адбудова зруйнованых хат і патэтных палёў.

Толькі супольнасьць, толькі еднасьць палепшаць жыцьцё. Ня трэба марнаваць часу, бо вораг ня так далёка. Ён пагражае, але ня трэба лякацца яго пагрозаў. Трэба толькі ўпарта працаваць і гэтым узмацніць уладу рабочых і сялян, царства радаў.

«Гэй, супольна з песняй куйце
Сваё шчасьце, як адзін.

Ня губляйце, не марнуйце
Гэтых дарагіх [хвілін.

Карчаваць сыпяшыце ляды
І зразаць ўсе дзернаны.

Умацуйце царства рады
Ў нетрах вашай стараны.»

Пясьняр глыбока любіць сваю працоўную бацькаўшчыну, любіць і свайго брата-беларуса, бо ён не эксплёататар. Глыбока спачувае ён яму, абяздоленаму, цёмнаму, забітаму нешчаслівай працай на пана і капіталіста. Адарваны ад родных ніў, лясоў, балотаў свайго роднага краю імперыялістычнаю вайною, пясьняр з далёкай чужыны сачыць за тым, што там робіцца, як ідзе там пралетарска-сялянская рэвалюцыя. І дачуўся ён, што там ужо няма «яснавяльможнага» пана, капіталіста, што там будуецца гаспадарства пралетарска-сялянскай беднаты. Шле пясьняр сваёй Савецкай краіне шчырае, радаснае прывітаньне з далёкай чужыны.

«І забілася сэрца моцна
Радасна ў мяне,
Што ачнулася старонка
Мрак дзе панавалі,
Што народ заварушыўся,
Голас свой пачуў,
Што ён скінуў путы рабства
І к святлу ідзе,
Гімны волі, гімны працы
Весела пяе;
Што ў руках трымае моцна
Свой чырвоны сьцяг

І рухае цвёрдым крокам
Ён на новы шлях.»

Любячы сваю працоўную Савецкую бацькаўшчыну і радуючыся яе палітычна-сацыяльнаму вызваленьню, пясьняр не замыкаецца сваімі пачуцьцямі і думкамі ў яе сьціслых межах. Ён перакананы ў тым, што толькі тады забясьпечана шчаслівая доля пралетарыя і селяніна Беларусі, калі сацыяльная рэвалюцыя пройдзе вольным крокам па ўсіх старонах сьвету, калі ўсясьветны пралетары аднаюе свае працоўныя правы. Нацыянальны настрой пясьняра зьліваецца з інтэрнацыянальным настроем. Ён зьвяртаецца да сваіх пралетарскіх працоўных струнаў з прызывам, каб яны грывелі на ўвесь сьвет, склікаючы на вялікую барацьбу ўсясьветных рабочых.

«Грымце-ж, як буры, пяруны,
На ўвесь сьвет, працоўныя
струны!

Ўсясьветных рабочых слікайце
І сьвет з ланцугоў вызваляйце!»

Сваю моц пясьняр знаходзіць не ў індывідуальным настроем. Яго моц у тым, што ён ёсьць прадстаўнік вялікага «мы», вялікай працоўнай класу. Яго ліра сыпявае аб гэтым «мы» і ватым яна так голасна і моцна сыпявае. Прышла да творчасці новая класа, класа працоўнай беднаты. Гэта яна сыпявае ліраю свайго пясьняра. Прышла яна з чырвонай далі, пакрытая пылам, потам і крывёю. Яна ўтварыла ўсе фабрыкі і заводы, білася спрадвёку за сваё вызваленьне, загартавала сваю моц у барацьбе з вялікай буррай і зараз ніхто і нішто ня устрымае яе руху. Клясавая «мы» складае моцны бязьлікі хаўрус, вялікую камуну работнікаў і кліча ўсіх на барацьбу.

«Ня чую працы змардаванья.
Мы сіла грамады бязлікай
Заякі працы і змагажня,
Сябры камуны мы вялікай.
Прышлі—й магутнымі рукамі
Будуем тут палац вялікі.
Змагацца хто пасьмее з намі?
Хаўрус наш моцны і бязлікі.»

Працоўны народ—гэта раску-
ты Промэтэй. Затрашчэлі і рассы-
паліся са званам ланцугі, каторыя
дагэтудь моцна трымалі яго. І вый-
шаў ён на шырокі шлях барацьбы,
помсты і творчасці.

«Шарваў навекты ланцугі пакуты,
Насеш аб сьветлай волі гучны
клік.

На дзіва дзіўнае усім народам
Зьявіўся ты—магуч, вялік.

Цябе я сёньня ўсюды бачу,
Промэтэй наш родны.

Хай ведае аб гэтым цэлы сьвет.
Ў шумлівых гарадох і ў ці-
хіх вёсках

Твой скрозь відаць чырвоны
сьлед.»

Даволі, мне здаецца, гэтых рад-
коў, каб бачыць асноўны напрамак
і дух паэзіі маладога песьняра Я.
Журбы. Гэта—песьняр наш. Пра-
з тарскія струны яго ліры сыпява-
юць нам аб тым, што датыча
нашага рэвалюцыйнага жыцця. Яго
бодры і радасны прызыў да твор-
часці зробіць сваю справу. Шажа-
даем маладому песьняру, каб ма-
тывы яго творчасці не пакідалі
яго і далей, каб яго праца была
такою самаю пладавітаю, якой ён
жадае для свайго краю. Гэтым на-
жаданьнем песьняра мы і скончым
свой нарыс:

«Хай-жа хутка йдуць грамадай
Сейбіты твае

І кідаюць жменяй поўнай
Зерняты свае.

Хай насеньне ў вольным краю
Дасьць свой моцны плён,
Хай ўзрастае край мой мілы,
Хай красуе ён!»

Праф. У. Ігнатоўскі.

Кароткі агляд беларускага нацыянальна- рэвалюцыйнага руху.

(Канец).

Ад пачатку 1907 году далі-
пэйскія варункі даюць можнасць
вясці толькі культурна-асьветную
працу, хоць і гэтай працы царскі
ўрад перашкаджаў на ўсялякі спо-
саб, уважаючы яе ці скрытай са-
цыялістычнай працай, ці «польскай»
інтрыгай». Але ўсё-ж такі праца
гэта вялася вельмі шырока і заха-
піла моцна беларускую працоўную
масу. Яшчэ ў 1906 годзе ў Пецяр-
бурзе заснавалася выдавецтва «За-

гляне сонца і ў наша ваконда», а
крыху пазьней выдавецтвы ў Мен-
ску „Мінчук“, у Вільні „Напа
Хата“, і «Палачанін» „А. Грыневі-
ча“. У 1912 годзе пачынае выха-
дзіць у Вільні пад кіраўніцтвам А.
Уласава сельска-гаспадарчы мясач-
нік «Лучынка» дзеля моладзі. У
Пецярбурзе пачынае выдавацца мэ-
рыядычна паважны беларускі збор-
нік „Маладая Беларусь“ пад кі-
раўніцтвам В. Іваноўскага і Эліма-

ха-Шыпілы. Друкуюцца літэрацкія творы, падручнікі для школч, практычныя сельска-гаспадарчыя брашуры, на пасьледак гістарычных. Засноўваюцца патайныя беларускія школы.

У 1909 годзе арганізуецца беларускі народны тэатр і хоры. У Вільні арганізацыяй тэатру і хору займаецца А. Бурбіс, а ў Пецярбурзе В. Іваноўскі. У 1911 годзе ў Вільні заснаваўся «Беларускі Музыкальна-Драматычны гурток», а затым з'арганізоўваецца Ігнатам Буйніцкім разьездны беларускі тэатр. Той самы Ігнат Буйніцкі пастаў паставіў беларускія танцы на сцэне, — беларускі народны балет. Зьяўляецца цэлая грамада беларускіх пісьменьнікаў і паэтаў, вышаўшых з народу, як І. Лупэвіч (Я. Купала), К. Міцкевіч («Якуб Колас»), «(Тарас Гуща)», М. Багдановіч, А. Пашкевіч (Цётка), А. Прушынскі (Алесь Гарун) і шмат іншых. У Пецярбурзе, Новай Александрыі і інш. гарадох працуюць навукова-літэрацкія і этнаграфічныя гурткі, маючыя на мэце пазнаньне Беларусі.

У 1909 годзе над уплывам расейскай і польскай шавіністычна-нацыянальна-містычнай прэсы, на ўсялякі спосаб брахаўшай на беларускі нацыянальна-культурны рух, родзіцца клерыкальна-шавіністычны кірунак (польскі) і выразна правы русыфікацыйны, зусім блізкі да скарбовага „Ўсерасейскага Нацыянальнага Саюзу («О-во Крестьянн», так заваанае «Белорусское О-во», выдаваўшае парасейску за грошы парскага ўраду «Белорусскую жизнь»). На грунце клясавых інтарэсаў зьяўляецца думка аб агульным фронце польскай шляхты з расейскім «двораствам» проціў «хлопаў» і «ха-

маў», маючых прэтэнзію адабраць ад паноў прывілеі.

Рэвалюцыя 1905 году і размах беларускага рэвалюцыйнага руху ясна паказалі Расейскай уладзе ўсю сілу кіраваўшых гэтым рухам ідэй — гэта яго надта напалохала. Небясьпечнае становішча на Беларусі адзначалася ў Пецярбурзе яшчэ й тым, што польскае грамадзянства не пакінула старых прэтэнзій на цярыштва пры вырашэньні беларускага пытаньня і было нелагчыма нават думаць аб тым, што яно спачувае так званаму тагды „беларускаму сэпаратызму“. Падобныя думкі ня вытрымлівалі найменшай крытыкі проста таму, што польская шляхта на Беларусі заўсёды вяла клясавую палітыку. Яна вельмі добра разумела, што будаўніцтва Беларусі так, як гэта меркавалі беларускія дзеячы, пагубіць, бязумоўна, польскіх паноў — аграрнікаў.

Наляком, аб якіх ідзе мова, хацелася б мець Беларусь пад загадам Польшчы, што значыць тое, з чым беларускі народ ня можа згадзіцца, разумеючы, што гэта загубіда б яго.

Міністэрства Сталыпіна і правыя Гасударственай Думы ўсіх чатырох сазываў паставілі так званы імі „Западный вопрос“ на першым пляне іх палітыкі і з ведама ўлады душылі беларускі рух. Яны выдумалі, што беларускі рух зьвязан з жадацьнем Польшчы вярнуць сабе незалежнасьць.

Расейскі ўрад, як і калію, ня мог знайсці на Беларусі класы, на якую ён мог бы абалерціся. Прыдумалі, як гэта рабілася ўжо пры Кацярыне II, разьвязаць на Беларусі расейскіх зямляўласнікаў, але спробы гэтыя не ўдаліся з прычы-

ны арганізаванага адпору польскіх паноў. Тагды дзеля змаганьня з беларушчынай і польшчынай на Беларусі ствараюць асаблівую «клясу» палітычнага чыноўніцтва пад дэійнай назвай „Западно-Руссов“, беларусаў «по русски», ці як іх іранічна называлі — «стоже-белоруссов». Але і гэта не памагло. Як паўтараста гадоў таму назад пад польскай уладай, так і ў апошнія часы перад вайной і рэвалюцыяй беларускі народ мучыўся і задыхаўся пад ярмом расейскага самаўладства ў лапах чужой яму ўлады, але ня згінуў. Перад самым адходам расейскіх войск з Вільні пад націскам немцаў, расейскае камандаваньне (генэрал Эбэрт) закрыў «Нашу Ніву». Вайна 1914 году, напоўніўшая Беларусь міліёнамі зусім чужых для нас людзей і выгнаўшая міліёны беларусаў уцекачоў з краю, прыдае новы характар працы беларускіх дзеячоў.

Арганізуюцца камітэты ўцекачоў і вобчаствы дапамогі ахвярам вайны (Вільня, Менск, Пецярбург і інш.). Але царскі ўрад перагледжае нават такой працы беларусаў, адмаўляючы ў дапамозе беларускім камітэтам і інш.

Беларусы-ўцекачы апынуліся праз гэта ў цяжэйшых умовах як усё іншыя тэй прычыны што прыватных дапамог хавіць не магло.

З самых першых дзён рэвалюцыі 1917 году беларускі рэвалюцыйны рух разьвіваецца надзвычайна шырока і глыбока. Але дзеля таго, каб добра зразумець усё тое, што робіцца далей на Беларусі, трэба адзначыць асаблівасьць руху беларускіх працоўных мас — выключнае і пераважнае значэньне ў гэтым руху сацыялістычных напрамкаў і выразную слабасьць бур-

жуазных. Тлумачыцца гэта гістарычнымі і сацыяльнымі ўмовамі, у якіх праходзіў і праходзіць беларускі рух. Беларускае нацыянальнае арыстакрація спольшчылася, ці абрусела, а гарадская буржуазія не разьвілася; дэмакратычная інтэлігенцыя, вышэйшая з беларускай сялянскай і рабочай масы і з дробна-рамясловай буржуазіі гарадоў і мястэчак, вырасла і нацыянальна самавызначылася толькі ў канцы XIX стагоддзя. Такім чынам, беларускі рух мог абаверціцца толькі на вышэйпаказанай народнай інтэлігенцыі і сялянстве, адвечным нявольніку паноў.

Сацыялізм для беларускай інтэлігенцыі быў найбольш натуральнай палітыка-эканамічнай ідэалогіяй і толькі на грунце клічу да сацыяльнай і разам з тым і нацыянальнай свабоды беларускіх працоўных мас пашырыўся і зрабіўся сапраўдна народным беларускі нацыянальным рух. У самым пачатку рэвалюцыі 1917 году ў сакавіку ў Менску адбылася канфэрэнцыя беларускіх сацыялістаў, аднавіўшая старую «Б. С. Г.». Крыху пазьней была ў Пецярбурзе яшчэ канфэрэнцыя, выдзеліўшая часова кіруючы цэнтр партыі. У Менску выдаецца часопісь «Б. С. Г.» — «Грамада»; «Б. С. Г.» вядзе на Беларусі даволі шырока працу і мае свае арганізацыі і ў Расіі (Пецярбург, Масква, Пскоў і ў іншых гарадох). Хутка выявілася, што Менскі камітэт «Б. С. Г.» прытрымліваецца права сацыялістычнай палітыкі. Яшчэ на першым зьездзе ў Менску (ў сакавіку 1907 году) беларускіх партый і арганізацый, арганізуюцца нацыянальны камітэт, у які ўвайшоў, як старшыня, працаваўшы да рэвалюцыі ў Менскім беларускім

камітэце дапамогі ўцекачом, вялікі земляўласнік Раман Скірмунт. Нацыянальны камітэт пасылае ў Пецярбург і да Новага Расейскага Ураду дэлегацыю (В. Іваноўскі, Кавчар і інш.) дзеля таго, каб згодна з пастановамі зьезду дабіцца згоды на арганізацыю краёвай улады, беларускай школы з навучаннем на беларуску і інш. Часовы Расейскі Урад не ахвотна прыняў дэлегацыю, няпрыхільна выслухаў даклад і гэтым усё і скончылася.

Прысутнасьць у Нацыянальным Камітэце аднаго буржуа земляўласніка было скрытна і аэаргічна выкарыстана старымі ворагамі беларускага руху і тым нават, якія ў свой чарод у Расеі былі саглашачэлямі і прыячэлямі буржуазэі. Гэтыя быўшыя казёжныя ворагі беларускага руху з першых дзён лютавай рэвалюцыі раптам палявелі і запоўлілі быўшыя на Беларусі расейскія арганізацыі і партыі. Яны хаўрусна з наехаўшымі ў Беларусь арміямі чужых людзей, незнаёмымі з мясцовымі ўмовамі жыцця, стараюцца пашырыць у народзе перакананьне, што беларускае пытаньне гэта польская панская інтрыга, пакіраваная проці сялянства і маючая на мэце адзяленьне Беларусі ад Расеі. Такі воражны стасунак быў да ўсіх, хто пасьмеў-бы загарыць пабеларуску, а не парасейску, хоць бы гэта быў сапраўдны вораг хаўрусаў з буржуазэяй і на Беларусі і ў Расеі.

Адначасна беларускія соцыялісты стараюцца скінуць «Беларускі Нацыянальны Камітэт» і захапіць у свае рукі ініцыятыву і кіраўніцтва рэвалюцыйным рухам беларусаў. У ліпені на зьездзе ў Менску прадстаўнікоў беларускіх арганізацыяў, свідзаным «Беларускім

Нацыянальным Камітэтам» па загаду членаў «Беларускай Соцыялістычнай Грамады», утвараецца Цэнтральная Рада беларускіх арганізацыяў і партыяў. Зьезд пастанавіў, што ў склад Цэнтральнай Рады могуць увайсці толькі тыя арганізацыі, якія дамагаюцца перадачы ўсей зямлі сялянству, беларускай нацыянальнай школы, Федэратыўнай Дэмакратычнай Рэспублікі і інш.

Зьвяртаючыся да працы «Б.С.Г.», трэба адзначыць, што яе Маскоўскі Камітэт злучае найбольш рэвалюцыйнага напрамку людзей і пашырае сваю працу і на Беларусь; Пецярбурскі камітэт, азіраючыся на шырокія пралетарскія масы работнікаў, салдат, матросаў, знаходзіцца на самым левым скрыdle партыі, а Менскі камітэт, як вышэй ужо гаварылася, быў на правым скрыdle. Трэба тутаква адзначыць, што «Б. С. Г.» ад пачатку рэвалюцыі 1917 году прабавала аьяднаць два кірункі—марксісцкі і народнічаскі; яна тагды была асаблівай «Адзінай Соцыялістычнай Партыяй Беларусі», калі на лічыць зусім нязначнай «Беларускай партыі Народных Соцыялістаў».

ІІІ зьезд «Б. С. Г.» ў Менску 14—25 кастрычніка 1917 году, хоць і пробаваў перагледзіць старую праграму і тактыку, аднак, ён выявіў выразна распад партыі. Крыху пазьней у заблутаных умовах рэвалюцыйнага жыцця на Беларусі партыя распалася, і Цэнтральны Камітэт разваліўся так сама. На абломках «Б. С. Г.» выраас новы камуністычны і сацыялістычны беларускі рух.

Восеньню 1917 году ў Пецярбурзе арганізаваны левай «Б.С.Г.», беларускія арганізацыі работнікаў,

беларускія ваенныя арганізацыі матросаў і салдат Пецярбургу, Кранштату, Гэльсінгфорсу засноўваюць «Беларускую Соцыял-Дэмакратычную Работніцкую Партыю» (большавікоў), якая існуе, як асобная партыя, і мае сваё прадстаўніцтва ў Камітэце Р. С. Д. Р. П. (большавікоў). Яна мела сваё прадстаўніцтва ў Пецярбургскай Радзе Рабочых, Сялянскіх і Салдацкіх Дэпутатаў.

У Камітэт партыі ўваходзілі А. Чарвякоў, Усьціловіч, Сосна, Гурыновіч, Лаўрэці, Памецка і Лагун (за выняткам А. Чарвякова — усе рабочыя). Партыя вяла шырока агітацыйна-прапагандную працу, арганізавала партыйную школу, хаўрус моладзі і культурна-асветны гурток.

Б. С.-Д. Р. П. (больш.) прымала ўдзел у арганізацыі беларусаў вайсковых Пецярбурскага гарнізону: прадстаўнікі яе ўваходзілі ў арганізацыйнае бюро, маючае скліканьне вайсковую канфэрэнцыю; ад яе імя пададзена была заява ў Народны Камісарыят па Вайсковых Справах аб дазваленні выдзяліць у вайсковых часьдэх беларусаў у асобныя часьці. Партыя ў Кранштате арганізоўвала матросаў беларусаў і рэвалюцыйным парадкам ліквідавала стары камітэт уцекачоў і выбрала новы камітэт — Усьціловіча, Лагуна, Чарвякова, Сосну; ад „Б. С. Г.“ увайшоў у гэты камітэт — Жылуновіч. Яна паставіла пытаньне ў «Цэнтральнай Радзе Арганізацый Уцекачоў», каб беларусамі ўцекачамі быў заснованы Цэнтральны Камітэт арганізаваны «Б. С.-Д. Р. П.» (больш.) і левай «Б. С. Г.», але з гэтага нічога ня выйшла з прычыны арганізацыі

Беларускага Нацыянальнага Камісарыату.

Камісар і яго намесьнік належалі да Б.С.-Д.Р.П. (больш.). Партыя прымала удзел у абароне Пецярбургу ад немцаў, дзеля якой мэты: 1) Яна арганізавала вайсковую дружыну, 2) адчыніла кулямётныя курсы, 3) прымусіла ўсіх тых, што не ўвайшлі ў дружыну, пайсьці ў агульна-работніцкія дружыны. Калі для Пецярбургу была вялікая небяспека, яна дала 15 пэўных сваіх людзей у дружыну асаблівага назначэньня, арганізаваную пры Пецярбургскім камітэце Р.С.Д.Р.П. (больш.). Калі Беларускі Камісарыят пераехаў у Маскву, усе застаўшыся ў Пецярбурзе члены Б.С.Д.Р.П. увайшлі ў мясцовую арганізацыю Р.К.П. на правах сэкцыі.

У сакавіку 1918 году адбылося шмат беларускіх вайсковых зьездаў: Заходняга, Паўночнага, Паўдзённа-Заходняга, Румынскага франтоў і матросаў Балтыцкага флэту. Зьезды гэтыя адбыліся пад загадам Б.С.Г. і дамагаліся аўтаноміі Беларусі, непадзельнасьці беларускай зямлі ў яе этнаграфічных граніцах, арганізацыі народнага беларускага войска дзеля абароны заваяваньняў рэвалюцыі ў Беларусі ад польскіх і нямецкіх імперыялістаў, безадкладнай перадачы ўсёй зямлі сялянству і інш.

У рэзультате вайсковых зьездаў арганізуецца ў Менску Цэнтральная Беларуская Вайсковая Рада. Гэтая Рада разам з Цэнтральнай Радай Беларускіх арганізацый і партый на зьездзе ў гастрычніку 1917 году арганізуе Вялікую Беларускую Раду, якая пасылае сваіх прадстаўнікоў у Пецярбург і Кіеў.

У 1917 году ў Пецярбурзе з метаю зьяднаць беларускае сялянства на ідэі аўтаномна-свабоднай Беларусі ў складзе Расейскай Фэдэрацыйнай Рэспублікі, ствараецца пры Ўсерасейскай Радзе Сялянскіх Дэпутатаў «Беларускі Абласны Камітэт», які склаўся пераважна з права-соцыялістычнага кірунку людзей, галоўным чынам, з радзіўшыхся на Беларусі людзей, працаваўшых у арганізацыях правых расейскіх эс-эраў, і нават такіх, якія раней падтрымлівалі палітыку царскага ўраду, але пасля рэвалюцыйных раптам палявелі і, накінуўшы на сябе вельмі радыкальныя вопраткі, узяліся за руйнаваньне беларускага сапраўды народнага руху знутра яго. У Маскве у травені 1917 году родзіцца беларуская арганізацыя ўцекачоў — «Беларуская Народная Грамада». На скліканым ёю зьездзе ўцекачоў у Маскве выўліюцца палітычныя дамаганьні ўцекачоў — нацыянальна-краёвая аўтаномія Беларусі, зямля сялянству бяз выкупу і т. п.

У момант кастрычніка — лістападавай рэвалюцыі 1917 году, умацаваўшай дыктатуру пралетарыяту, у беларускім руху выразна азначыліся тры цэнтры, калі ня лічыць занятай тагды немцамі часткі Беларусі з Вільняй і Горадняй — Менск, Пецярбург і Масква. Беларускія працаўнікі ўважалі шкодным гэткае становішча, асабліва ў часе пагрозы з боку немцаў захапіць Беларусь. Кастрычнікавая рэвалюцыя ў Расеі, прагаласіўшая свабоднае самавызначэньне народаў Расеі нават аж да аддзяленьня, і дэлярацыя право народаў, абвешчаная Радай Народных Камісараў Р.С.Ф.С.Р. ад 2 лістапада 1917 году, — ставяць перад беларускімі ар-

ганізацыямі і партыямі пытаньне аб самавызначэньні Беларусі. Яшчэ ў лістападзе пачалася падгатоўка да Ўсебеларускага Зьезду, які і адбыўся ў сьнежні ў Менску ў згодзе з Цэнтральным Радавым (Савецкім) Урадам у Пецярбурзе. Пры арганізацыі зьезду выявілася разнагалосьсе паміж, галоўным чынам, Менскім Цэнтрам беларускага руху, Беларускай Народнай Грамадай у Расеі і «Беларускім Абласным Камітэтам у Пецярбурзе».

«Б. А. К.», аб якіх мы гаварылі ўжо вышэй, быў за беларускую вобласць Расейскай Рэспублікі, а не за Беларускаю Рэспубліку ў складзе Расейскай Фэдэрацыі, няпрыхільна адносіўся да нацыяналізацыі школы на Беларусі і г. д. Выдатнымі асобнікамі расейскага права-эс-эраўскага кірунку ў «Б. А. К.» былі Вазілла, Гальман і разам з імі аграном Канчар, з быўшых пры царызьмі людзей „казінага“ напрамку — Караткевіч, а пераважвала лічэбна шэрая маса сялян, дэпутатаў на Ўсерасейскі Сялянскі зьезд, якімі камандавалі вышэй паказаныя. „Беларуская Народная Грамада“ заснована ў травені 1917 году ў Маскве.

„Б. А. К.“ быў за тое, каб зьезд склікаць ня 5-га, а 15-га сьнежня і ня ў Менску, а ў Рагачове, дзе ня было ні беларускіх арганізацыі, ні Рады Народных Камісараў Заходняй Вобласці. У канцы-канцоў зьезд адбыўся ў Менску згодна з Цэнтральным Радавым Урадам і пры матар'яльнай дапамозе ад яго (Былі асыгнованы грошы і «Б. А. К.» — 50 тысячаў рублёў і «Бел. Сац.-Дэм. Раб. Партыі»). Усамым пачатку сьнежня 1917 году былі размовы ў Наркамнацы з тав. Сталіным, якія скончыліся на-

ставоваю аб супольнай працы і стварэнні Краёвай Савецкай (Радавай) Улады на Беларусі, ці інакш, поўнага права самавызначэння беларускага народу (глядзі „Известія Петербургскаго Совета Раб. і Кр. Депутатов“ ад 6/х₁₁ 1917 году № 244). У тым самым часе „Бел. Сац. Дэм. П. вяла так сама размовы з Усер. Цэнтр. Выканаўчым Камітэтам, які даў грошы, каб партыя паслала сваіх дэлегатаў на зьезд.

На зьездзе было 1872 дэлегата (у тым ліку вайсковых асоб 716). Тут былі прадстаўнікі Меншчыны, Магілёўшчыны, Вітабшчыны, Смаленшчыны і нават Віленшчыны і Гродзеншчыны, занятых немцамі (ад гэтых двох апошніх губэрній былі прадстаўнікі уцекачоў).

Зьезд быў пераважна сялянскі але было шмат і работнікаў, прадстаўнікоў кааператываў, гарадоў, сацыялістычных партыяў і г. д. На зьездзе было змаганьне яўных і патайных ворагаў Радавай Улады і праціўных самавызначэнню Беларусі (пераважна прадстаўнікі зямстваў з расейскіх правых эс-эр. некаторых членаў „Б. А. К.“) з аднаго боку, а з другога боку левай частке зьезду і прадстаўнікоў пераважнай часткі беларускіх арганізацыяў. Верх узялі левыя і зьезд пераважным лікам

галасоў падаў свой голас за Уладу Рад Работніцкіх, Сялянскіх і Салдацкіх Дэпутатаў Беларусі і за ўзмацаваньне Радавай Улады на Беларусі, уваходзячай у Фэдэрацыйную сувязь з Р. С. Ф. С. Р.

Канец 1918 году, калі адбылася рэвалюцыя ў Нямеччыне і пачаўся выхад немцаў з Беларусі, адзначыўся пашырэннем беларускай камуністычнай працы. 21-га сьнежня ў Маскве адбылася канфэрэнцыя беларускіх камуністычных сэкцый Р. К. П., якая паставіла прагаласаваць Беларускаю Радавую Сацыялістычную Рэспубліку і выбрала Цэнтральнае Бюро беларускіх сэкцый Р. К. П. Адначасна ў Спаленску на 6-ай канфэрэнцыі Р. К. П. выносіцца такая самая пастанова аб Беларускай Рэспубліцы ў сьладзе: Гродзеншчыны, Вітабшчыны, Магілёўшчыны, Меншчыны і Смаленшчыны. 6-ая канфэрэнцыя называе 1-ым сябе зьездам Камуністычнай Партыі Беларусі.

2-га лютага 1919 году часовы работніцка-сялянскі ўрад Беларусі абвясціў Беларускаю Радавую (Савецкую) Сацыялістычную Рэспубліку. Беларускае пытаньне прызнаецца юрыдычна пытаньнем дзяржаўным і міжнародным.

Стары Піліп.